

A szellemi és a fizikai munka közötti ellentmondás megoldása feltételeinek kialakulása a Magyar Népköztársaságban

FUKÁSZ GYÖRGY

Az emberiség legjobbjainak álma valósul meg a XX. század második felében — ennek útját mutatja meg az SZKP XXII. kongresszusa és az általa elfogadott új program, amikor felvázolja a kommunizmus felépítésének nagyszerű perspektíváját.

Az osztály nélküli társadalomtól elválaszthatatlan a szellemi és fizikai munka közötti ellentmondás megoldása: „... alapján véve megszűnnek a lényeges különbségek a város és falu között, majd a fizikai és szellemi munka között...”¹ A program ennek eszközeit, módját is meghatározza, és konkretizálja a körülményeit is: „... meg kell teremteni a fizikai és a szellemi munka szerves egységének feltételeit” — e feladat szerves része az osztály nélküli társadalom felépítésének.² A *jövő kommunista társadalmának képe* így rajzolódnak ki e vonatkozásban: „A kommunizmus győzelmével az emberek termelőtevékenységben szervesen összekapcsolódik a szellemi és a fizikai munka. Az értelmiség nem lesz külön társadalmi réteg, minthogy a fizikai munkát végzők, műveltségi és műszaki színvonalukat tekintve, a szellemi dolgozók színvonalára emelkednek.”³ A munka — az automatizálás és a komplex gépesítés fejlődése alapján — szocialista munkából kommunista munkává alakul, jellege megváltozik, igazi alkotó tevékenységgé válik, és mindenkinek elsőrendű életszükségletévé lesz. Ezen az alapon bontakoznak ki széles körben a tehetségek, ez a forrása a személyiség alkotó képességei fejlődésének. Ennek feltétele, hogy történelmileg rövid idő alatt, az 1961—1970. közötti szakaszban lényegében megszűnik a nehéz fizikai munka⁴ — majd általában megszűnik a szakképzettséget nem igénylő munka is.

A Szovjetunió mai fejlődési foka már figyelemre méltó lépést jelent e cél elérése felé: „A technikai haladás, továbbá a dolgozók műveltségi és műszaki színvonalának emelkedése alapján folyamatban van a szellemi és a fizikai munka közötti lényeges különbségek megszűnése... Ma már a munkások 40 százalékának és a kolhozparasztok több mint 23 százalékának közép-, illetve felsőfokú képzettsége van.”⁵ A mérnökképzés fejlesztése egyébként is kulcskérdés a szocialista fejlődésben, a mérnökök számának növekedése egyenes arányban függ össze a termelés fellendítésével. Érthető az a riadalom, amely a burzsoá gazdasági vezetőket és teoretikusokat elfogja az Egyesült Államokban és a vezető kapitalista országokban, látva a szocialista országok-

¹ Az SZKP XXII. kongresszusa. Kossuth, 1962. 180. o. (Kiemelés tőlem — F. Gy.)

² Uo. 227. o.

³ Uo. 764. o.

⁴ Uo. 766. o.

⁵ Uo. 99. o.

ban, de különösképpen a Szovjetunióban a mérnökképzés hallatlan növekedését. Fritz Baade professzor, a Kieli Világgazdasági Intézet vezetője a következőket írja: „A mérnökképzés terén a Szovjetunió teljesítménye bámulatra méltó. A Szovjetunióban évente háromszor annyi mérnököt képeznek ki, mint az Egyesült Államokban, azaz többet, mint az egész világon együttvéve.”⁶ Továbbá: „... Nyugat-Európa országaiban évenként 16 937 diplomás mérnök hagyja el az egyetemeket, ezzel szemben Oroszországban 70 ezer, noha a nyugati országok népessége kétszer akkora, mint Oroszországé.”⁷

Ugyanezt az irányzatot tükrözi a végzett mérnökök számának alakulása. Ez a Szovjetunióban és az Egyesült Államokban (ezekben):⁸

	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956
Szovjetunió	36	44	47	46	56	66	71
USA	53	42	30	24	22	23	26

Az emberi gondolkodás történetét végigkísérte az álmodozás: hogyan lehetne úgy „megjavítani” a társadalmat, hogy mindenki egyaránt vegyen részt a termelőmunkában, s mindenki részesüljön a tudás áldásaiból? A XVIII. század francia felvilágosítói az ember tudatlanságát okolták minden társadalmi bajért, s az ész birodalmát akarták létrehozni a földön. De ez az „ész birodalma” — a kapitalizmus társadalma — nem tudta a szellemi és a fizikai munka közötti szakadékot eltüntetni; ellenkezőleg, csak tovább élezte az ellentétüket, intézményesítette azok tudatlanságát, akik az anyagi javakat termelik, kirekesztette a fizikai munka emberét a kultúra várából, s egyben megerősítette a kizsákmányoló osztályok, rétegek műveltségi monopóliumát.

A termelőerők fejlődése, a technika „forradalma”, az óriási méretű technikai fejlődés csak alapot jelent a szellemi és a fizikai munka magasabb szinten történő összefoglalásához, de egymagában még semmiképp sem elég az ellentétük felszámolására. Ellenkezőleg: a tőkés termelési viszonyok között a modern technika csak tovább mélyíti azt a szakadékot, amely a szűk társadalmi rétegek alkotó szellemi tevékenysége és a nagy tömegek fárasztó, kimerítő szellemi és fizikai robotmunkája között feszül. A technika, a termelőerők fejlődése csak szocialista viszonyok alapján — találkozáskor a szocialista forradalom keretei között kibontakozó nagyszerű kulturális forradalommal — együtt vezet el a szellemi és a fizikai munka közötti különbségek lebontásához, a személyiség sokoldalú, szabad fejlődése feltételeinek megteremtéséhez.

A szellemi és a fizikai munka antagonisztikus ellentétének megoldását a szocialista forradalom alapozta meg a kizsákmányolás felszámolásával, ezzel megszüntette azt az alapvető okot, amely, a legjobb szándékok ellenére is, lehetetlenné tette a társadalom „megváltoztatását”, az utópista kommuniszták, álmodozók terveinek valóra váltását. A szocialista forradalom megszüadítja az emberiséget a kizsákmányolástól, a bérrabszolgaságtól, az elnyomásstól, majd előmozdítja a termelőerők rohamos fejlődését, felszabadítja az emberiséget a természet zsarnoksága alól is, megszabadítja a nehéz, gyötrő fizikai munka fáradalmaitól. Így teremti meg a termelőerők gyors fejlődése az emberiség nagy szellemi fejlődésének a feltételeit is.

⁶ Fritz Baade: Versenyfutás a 2000-ik évig. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1961. 105—106. o.

⁷ Uo. 115. o.

⁸ A szovjethatalom 40 éve alatt elért eredmények számokban. Goszsztatizdat. Moszkva, 1957. 281. o.

A szocialista forradalom keretei között kibontakozó nagyszerű *kulturális forradalom* egyszer s mindenkorra felszámolta a volt uralkodó osztályok műveltségi monopóliumát, megszüntette „a tudás magántulajdonát”, és a szocialista fejlődés szerves részeként nagyszerű kulturális fejlődést indított el útjára.

A kulturális forradalom a szocialista forradalom szerves része, kibontakozása nélkül nem győzhet a szocialista forradalom, nem épülhet fel a szocialista társadalom. A szocialista forradalom fejlődésének alapja a társadalom termelőerőinek fejlődése, majd a gazdasági alapan bekövetkezett gyökeres változás, a szocialista termelési viszonyok győzelme. Az alap változása visszatükröződik a kulturális forradalom mint az alapra támaszkodó felépítmény fejlődésében. A szellemi kultúra fejlődésének folyamatát nem lehet elszakítani, önállósítani a termelésben, a termelési viszonyokban bekövetkezett változástól. Tudatos, tervszerű munka bontakozik ki a szocialista forradalom nyomán a szocialista kultúra megteremtéséért, az új ember, a szocialista ember neveléséért; és ez a tervszerű munka a kulturális forradalom keretei között bontakozik ki.

A kulturális forradalom teszi alkalmassá, felkészültté az embereket a termelés megnövekedett követelményeire és ugyanakkor a szocialista termelési viszonyok által támasztott követelmények kielégítésére.

A kulturális forradalom mint a szocialista forradalom alkotórésze egyben a szocialista értelmiség létrejöttét, az értelmiség fejlődését is jelenti. Minden forradalom, így a szocialista forradalom is arra törekszik, hogy létrehozza saját értelmiségét, de a szocialista forradalom ebben is alapjaiban különbözik a polgári forradalomtól: míg ez az értelmiséget mint szűk, zártkörű kasztot termeli ki a szocialista forradalom; végső soron, az egész népet emeli az értelmiség színvonalára.

A kulturális forradalom szükségletei a termelés igényein túl az ember sokoldalú fejlődését is szolgálják. A kulturális forradalom eredményes kibontakozása egyben a *személyiség sokoldalú fejlődését* is megalapozza.

Cikkünk — amely egy készülő nagyobb tanulmány része — nem vállalkozhat e problémák minden lényeges összefüggésének feltárására, hanem csupán néhány fontos összefüggés tárgyalására szorítkozik. A továbbiakban természetesen, szükség van a problémák további sokrétű megvilágítására,

I.

Felszabadulásunk után a hazánkban győzedelmeskedő szocialista forradalom keretei között széles körben bontakozott ki a *kulturális forradalom*. Lényegében megszűnt a volt uralkodó osztályok műveltségi monopóliuma, a kultúra egyesek privilégiumából, szűk csoportok tulajdonából az egész nép tulajdonába ment át. Alapjaiban változik meg a dolgozó tömegeknek a kultúrához való viszonya: a megváltozott társadalmi viszonyok, hazánk szocialista fejlődése lehetővé teszi a kultúra iránt soha nem látott érdeklődés kibontakozását.

Az MSZMP VII. kongresszusa összefoglalta azokat a sikereket, amelyeket népünk — különösen az ellenforradalom leverése utáni időszakban — a kulturális forradalom területén elért: „A magyar dolgozó nép műveltségében, kulturális fejlődésében a felszabadulás óta bekövetkezett hatalmas mennyiségi fejlődés minőségi változást is jelent; közeledést a jövő társadalom szocia-

lista gondolkodású, sokoldalúan képzett, kulturált emberéhez — a szocialista forradalom győzelméhez a kultúrában.”⁹

A kongresszus nagy történelmi tettként állapította meg, hogy a magyar nép kulturális fejlődése eredményeként lényegében megszűnt az *analfabetizmus*. Míg a felszabadulás előtt mintegy 600 ezer felnőtt nem tudott írni-olvasni,¹⁰ 1960-ra ez a szám kb. a felére csökkent. E fejlődés értékét csak növeli, ha figyelembe vesszük, hogy még fejlett kapitalista országokban is jelentős méretekben találkozhatunk analfabetizmussal: Franciaországban a 15 éven felüli lakosság 3,6%-a (1946-os adat), Belgiumban 3,3%-a (1947-es adat), az Egyesült Államokban a 14 év feletti lakosnagnak 2,5%-a volt analfabéta 1952-ben — nem is beszélve az elmaradottabb kapitalista országokról: Spanyolországban 1950-ben a felnőtt lakosság 17,3%-a, Görögországban 1951-ben 25,9%-a, Portugáliában pedig 1950-ben 44,5%-a volt analfabéta.¹¹ Afrika országaiiban az adatok szinte ijesztőek: az UNESCO és az ENSZ Gazdasági Bizottságának 1961. május 15—25 között tartott afrikai konferenciája megállapította, hogy „22 országban 90—100%-os az analfabetizmus... összességében Afrika felnőtt lakosságának jelenleg legalább 85%-a analfabéta.”¹²

Míg a kapitalizmus képtelen volt leszámolni az analfabetizmussal, addig a szocialista fejlődés óriási tempóban szünteti meg a múlt e szomorú örökségét: a Szovjetunióban az analfabetizmus a szocialista fejlődés során lényegében megszűnt: az 1897-es 73,7%-ról, 1926-os 43,4%-ról 1959-re 1,5%-ra csökkent és azóta is tovább csökken ez az arány.¹³

A magyar dolgozó nép további kulturális fejlődésének jelentős bázisa az analfabetizmus felszámolása. Erőteljesen hozzájárul a szellemi és a fizikai munka közötti határok lebontásához, a köztük levő ellentét felszámolásához.

Nagy vívmánya a magyar népi demokráciának, hogy a felszabadulás után megvalósította a 8 osztályos *általános iskolát*. Az általános iskola bevezetése az oktatási rendszer demokratizálásának, fejlődésének nagyszerű vívmánya. Míg az 1937—38-as tanévben a tanköteleseknek csupán 78,8%-a járt a megfelelő osztályokba (1 096 048 fő), addig 1961—62-ben közel 1 444 543 diák járt általános iskolába, a tankötelesek 99,3%-a.¹⁴

Mindennek alapján nagyot fejlődött hazánkban a *középiskolai oktatás* is. Míg 1937—38-ban a megfelelő életkorúak mindössze 7,4%-a (52 349 diák) járt középiskolába, addig 1961—62-ben az arányszám 28,5% (283 747 tanuló).¹⁵ Nincs már messze az az idő, amikor az elért eredmények alapján a középiskolai képzés tovább szélesedve általánossá válik, és a felnövekvő nemzedék általános, kötelező középiskolai képzésben részesül. A középfokú oktatás kiszélesedése lényegesen közelebb visz bennünket a szellemi és a fizikai munka határai lebontásához.

A középiskolai oktatás szélesedésének bázisára épül a *felsőoktatás* nagyarányú fejlődése. Míg 1937—38-ban mindössze 11 747 hallgató tanult az egye-

⁹ Az MSZMP VII. kongresszusának jegyzőkönyve. Kossuth, 1960. 54—55. o.

¹⁰ Uo. 55. o.

¹¹ Lásd E. L. Manevics: A szellemi és a fizikai munka közötti különbségek megszüntetése a kommunizmus általánosan kibontakozó építésének korszakában. Voproszi Filozofii, 1961. 9. sz. 28. o.

¹² Jelentés az UNESCO és az ENSZ Afrikai Gazdasági Bizottsága Addisz Abebában 1961. május 15—25. között tartott afrikai konferenciájáról.

¹³ L. Manevics id. cikkét, uo.

¹⁴ Statisztikai Havi Közlemények, 1962. 2. sz.

¹⁵ Uo.

temeken és főiskolákon, addig 1961—62-ben a számuk 51 990,¹⁶ tehát a felszabadulás előttinek több mint négy és félszerese. Osztályrétegződésük is alapvetően megváltozott: míg azelőtt munkás- és parasztszármazású diákok alig tanultak az egyetemeken és főiskolákon, a felszabadulás után megszűnt a műveltségi monopólium ebben a vonatkozásban is, és a beiskolázott egyetemi hallgatóknak kb. a fele munkás- és parasztszármazású.

A beiskolázási létszámok, arányok az alsó-, a közép- és a felsőfokú oktatás területén lényegesen meghaladják a világszínvonalat. Az 1959—60-as tanévben az 5—20 éves kor között szervezett iskolai oktatásban résztvevők száma földünkön 415 millió, az iskolás korúak 43%-a. Az alsófokú oktatásban a megfelelő korúak 77, a középfokú oktatásban a 20, a felsőoktatásban a 3%-a vesz részt. A magyar oktatási rendszer eredményei meghaladják ezeket az arányokat, a megfelelő számok 99,3%, 28,5% (ipari tanuló képzés nélkül) és 5,2%.¹⁷

Nem lenne teljes a kép, ha megmaradnánk az egyszerű számszerű adatoknál. Iskolarendszerünk fejlődése minőségileg is óriási utat tett meg, a haladást tovább gyorsítja a Magyar Népköztársaság 1961. évi III. számú törvénye oktatási rendszerünk továbbfejlesztéséről, az oktatási reformról. Az MSZMP VII. kongresszusa a határozatában kimondta: „Köznevelésünk továbbfejlesztése gondosan előkészített iskolareformot tesz szükségessé. A reform legfőbb célkitűzése: közelebb hozni iskoláinkat az élethez, a termeléshez.”¹⁸ Ennek megfelelően erőteljes lépések történtek a politechnikai képzés kiszélesítésére, a szakközépiszkolák, felsőfokú technikumok létrehozására, a tananyag korszerűsítésére, marxista szellemben történő átalakítására. A magyar iskolaügy fejlődése nagy léptekkel halad a szocialista iskola megvalósítása útján, színvonalasabbá válik mind az általános műveltség fejlesztése, mind a szakmai képzés. Az iskolareform egyik legfőbb elve az élet és az oktatás, a termelés és a tanulás összekapcsolása minden szinten, és ez különösen fontos a szellemi és a fizikai munka közti ellentmondás felszámolásában. Iskolarendszerünk továbbfejlesztésének a szellemi és a fizikai munka közeledésére gyakorolt hatását részletesen már egy másik cikkünkben elemeztük.¹⁹

Bár a dolgozók művelődéshez való jogának realizálását az iskolarendszer mind gyorsabb fejlődése egyre szélesebb körben teszi lehetővé, túlnyomórészt azonban csak a felnövekvő nemzedék kulturális fejlődését alapozza meg. (A felnőttoktatás kiszélesítésével, természetesen, a felnőtt generációk számára is lehetőség nyílik a művelődésre. Az erre vonatkozó adatok imponáló fejlődést mutatnak: az általános iskolai esti és levelező oktatásban mintegy 85 ezren vesznek részt, a középiskolaiban több mint 112 ezren — számuk két év alatt megkétszereződött.) Az iskolarendszer mellett azonban egyre szélesebb lehetőségek bontakoznak ki a felnőtt generáció művelődésének elősegítéséhez az *iskolán kívüli népművelésben*. Hallatlanul megnőtt az érdeklődés a művelődés iránt, erről imponáns adatok tanúskodnak. 1950—1960 között az állami művelődési otthonok száma majdnem hatszorosára nőtt; számuk — a szakszervezeti művelődési otthonokkal együtt — 2800-ra tehető. Az *ismeretterjesztés* széleskörű eredményeiről, nagy fejlődéséről tanúskodnak a TIT-előadások és hall-

¹⁶ Uo.

¹⁷ Pintér Lászlóné: Tények és számok. Köznevelés, 1962. ápr. 250—251. o.

¹⁸ Az MSZMP VII. kongresszusának jegyzőkönyve. Id. kiad. 585. o.

¹⁹ Magyar Filozófiai Szemle, 1961. 1. sz. 13—28. o.

gatóik számának növekedése:²⁰ 1958-ban 22 415 előadás, 1 557 800 hallgató; 1960-ban 53 075, ill. 3 165 100, 1961-ben 57 000, ill. 3 300 000.

A kultúra iránti igények növekedéséről tanúskodnak a *könyvtári forgalom* adatai is. 1950 és 1960 között az állami könyvtárak száma több mint két és félszeresére növekedett, a könyvvállomány közel meghatszorozódott. A könyvtárba beiratkozottak száma több mint négyszeresére nőtt, a számuk több mint egymillió. Az állami könyvtárakból kikölcsönzött könyvek száma ez idő alatt ötszörösére, 4,3 millióról 21,4 millióra növekedett. Figyelemre méltóan növekedett a könyvtári forgalom falun: 1957—61 között a háromszorosára. Mindehhez hozzá kell még venni a nagyszámú szakszervezeti, iskolai, tudományos és szakkönyvtár adatait, hogy teljesebb képünk legyen az olvasás, a kulturális igények és ellátottság növekedéséről.²¹ (A 4660 állami könyvtár mellett 5105 szakszervezeti, 6908 iskolai és mintegy háromezer tudományos és szakkönyvtár működik.) Jelentősen növekedett a könyvvásárlások száma is az elmúlt években. Megfigyelhető, hogy általában jó könyveket vásárolnak, tehát ez is az igények növekedéséről ad számot.

A tömegek kulturális fejlődéséről tanúskodik a színházak, múzeumok látogatottságának, a rádió- és a televízióelőfizetők számának növekedése is. 1950—60-ig a *színházi* előadások látogatóinak száma több mint kétszeresére nőtt. Budapestén minden lakos évente kétszer jut el színházba vagy az Operaházba, és a vidéki lakosság köréből is minden harmadik lakos jut el színházi előadásokra.²²

A múzeumok kiállításainak száma 1954—60 között több mint kétszeresére növekedett, és a látogatók száma is közel megkétszereződött:²³ 1961-ben több mint 4 millió volt. A *rádióelőfizetők* száma is ugrásszerűen növekedett: az 1938-as 419 200 előfizető helyett 1961-ben már közel 2 300 000 előfizető rendelkezik rádióval, tehát Magyarországon gyakorlatilag mindenki rendelkezik rádióhallgatási lehetőséggel. Gyorsan növekszik a televízió-előfizetők száma is. A televízió rohamos elterjedése új lehetőségeket nyújt nagy néptömegek kulturális igényeinek felkeltésére és kielégítésére egyaránt.

Széles körben terjedt a *műkedvelő mozgalom*: mintegy 300 ezer felnőtt és 200 ezer iskolás korú vesz részt benne. Nagy sikeréről tanúskodik a KISZ által megszervezett kulturális seregszemle is, amelyen 1959-ben közel 7500 csoport és 133 800 résztvevő versenyzett, míg 1961-ben majd 11 ezer csoportban mintegy 150 ezer fiatal.

Jelentős a KISZ szerepe a tömegek kulturális fejlődésének növelésében. A KISZ- és a pártoktatás keretei között 542 809 fiatal tanult 1961/62-ben. A „Szakma ifjú mestere” mozgalomban 17 462, a „Kiváló ifjú technikus és mérnök” mozgalomban 3942, üzemi szaktanfolyamokon 50 178, *mezőgazdasági szaktanfolyamon* pedig 12 500 ifjú vett részt. Az „*Ifjúság a szocializmusért*” mozgalom követelményei közé felvett művelődési-kulturális feltételek serkentőleg hatnak a fiatalság műveltségének emelésére. A kulturális követelményeket összesen 566 079 fiatal teljesítette az elmúlt évben. 93 456 fiatal kapcsolódott be a „József Attila olvasómozgalom”-ba, amely 1959-ben indult, és 1961 óta

²⁰ Vö. Statisztikai Évkönyv, 1960. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1960. 344. o.

²¹ Kulturális intézmények és vállalatok adatai és pénzügyi gazdálkodása. KSH, 1960. 30—31. o.

²² Uo. 32—33. o.

²³ Uo. 38—39. o. Vö. még: Statisztikai Évkönyv, 1960., id. kiad. 343. o.

kapcsolták be az „Ifjúság a szocializmusért” mozgalom követelményei közé. 1961-ben bontakozott ki a könyvbarátok mozgalma, amely a tömegek könyvvel való ellátásának meggyorsítását és az olvasómozgalom fejlesztését tűzte ki céljául. (Magyar ifjúság, 1962. IV. 28.)

A többi társadalmi szervezet is nagy munkát végez a tömegek kulturális fejlődésének elősegítésére; különösen a pártszervezetek munkája, valamint a szakszervezetek oktatási tevékenysége nagy jelentőségű ebben a vonatkozásban. Hadd említsük meg azt a kevésbé ismert munkát, amelyet a Nótanács fejt ki: azon nők számára, akik szervezett oktatási formában nem vesznek részt, és más kulturális tevékenységbe nem kapcsolták őket be, szakköröket, előadás-sorozatokat szervez; a résztvevők száma ez évben közel 140 ezerre tehető.

A széles fronton győzedelmeskedő kulturális forradalomról tanúskodó nagy tanulási láz kielégítésére jelenlegi eszközeink még nem is elégségesek (erre utalnak az egyetemi, középiskolai felvételekkel kapcsolatos problémák). Ez a nagy kulturálódási vágy olyan szembetűnő, hogy még a hazánkkal sokszor oly ellenséges nyugati sajtó is kénytelen elismerni. A „Frankfurter Rundschau” c. nyugatnémet lap pl. a következőket írta: „A mai magyar rendszer tagadhatatlan érdeméért könyvelhető el az iskolaügy és a továbbképzés erőteljes fejlesztése. A számadatokból arra kell következtetni, hogy a magyar népet olyan művelődési láz fűti, mint eddig még sohasem.”²⁴

A művelődési igények megnövekedése szorosan összefügg a dolgozók rendelkezésére álló *szabad idő* növekedésével. Bár még csak kezdeti lépéseket tettünk e téren (az üzemek bizonyos csoportjában bevezetett csökkentett munkaidőre gondolok), a Szovjetunió által megkezdett és a mi jövőnk e téren is jelölő úton — máris érződik a hatása a tömegek kulturálódási vágyának fejlődésében. Különösen fontos e tekintetben a falun bekövetkezett nagy társadalmi átalakulás: a kollektivizálás lényegében befejeződött, s az nemcsak a nagyüzemi gazdaságok létrehozását eredményezi, hanem megszabadítja az egyéni parasztgazdaság nyűgétől is a dolgozó parasztokat; megszabadulnak a látástól-vakulásig tartó munkától, és jelentősen megnövekszik a szabad idejük is. A falusi kulturális élet fejlődéséről impozáns adatok tanúskodnak. A felnőttoktatás új formái jöttek létre, mint pl. a TSZ-akadémiák, amelyek közel 20 000 tagot fognak át, valamint a különböző tanfolyamok, amelyek széles körben vonják a parasztságot a művelődés eszközeinek felhasználásába.

A kulturális forradalom a dolgozók műveltségének növelésével új lehetőséget nyitott meg. Nemesak az ismeretek gyarapodnak, hanem a szellemi és a fizikai munka közeledése kiszélesíti a tömegek látókörét, felkészültségét, és ennek igen nagy hatása van a tömegek öntudatának növekedésére, fejlődésére. A szellemi és a fizikai munka összekapcsolásának éppen ezért igen fontos emocionális oldala, pszichológiai hatása is van.

II.

A szellemi és a fizikai munka közötti határok lebontásához kialakulnak a lehetőségek. Ez a közeledés egyben társadalmi szükségszerűség is — a társadalmi fejlődés megköveteli, a tudományos és technikai haladás igényli a fizikai munkának a szellemi munka színvonalára emelését, a kettő összekapcsolását. Ma már egyre kevésbé elégséges, hogy a szellemi munkát viszonylag szűk

²⁴ A Frankfurter Rundschau 1961. dec. 21-i száma.

rétegek tevékenysége fogja át. Egyre szélesebb méretekben jelentkezik az igény a fizikai munkának a szellemi munka szintjére való emelése iránt. A szellemi munka kiszélesítése iránti igény az emberek fejlődésének belső szükséglete által is előtérbe kerül. Azok, akik a fizikai munka terheit viselik vállukon, érthető módon szabadulni akarnak a terhes, fárasztó, nehéz, gyöttrő munkától. És ez a belső igény találkozik azokkal a társadalmi szükségletekkel, amelyek ebben a vonatkozásban a termelés, a termelékenység fokozásához kapcsolódnak: a szellemi és a fizikai munka közötti lényeges különbség megszüntetését megköveteli a munka jellegében bekövetkező változás, a technikai haladás is.

Igen szoros összefüggés tapasztalható a technikai haladás igényei és a művelődés iránti igények megnövekedése között. A tudományok, a technika fejlődése, az új technika ismereteinek elsajátítása nélkül lehetetlenség volna a munka termelékenységét emelni, a népünk előtt álló nagy terveket teljesíteni. Így fonódik össze a kulturális forradalom fejlődése a szocialista fejlődés meggyorsításának anyagi-műszaki feltételeivel.

*

Ma még nem szűnt meg a *fizikai munka kényszere* hazánkban. A termelőerők mai fejlettsége még szükségessé tesz bizonyos mennyiségű nehéz, fárasztó fizikai munkát. A munkamegosztás régi, a magántulajdonhoz kapcsolódó és a termelőerők kezdetleges állapotát kifejező struktúrájának az örökségét még nem küzdöttük le. Magyarországon pl. a fizikai munka jelentős hányadát teszi ki a kézierővel végzett nehéz, fárasztó anyagmozgatás. Az iparilag fejlett országokban ez a hányad jelentősen csekélyebb (egyes adatok szerint Nyugat-Németországban a fizikai dolgozók mindössze 10, az Egyesült Államokban és Svájcban 20—25 %-a foglalkozik anyagmozgatással). A munka termelékenységének növelésére irányuló igények feltétlenül előmozdítják az anyagmozgatás racionális megszervezését, gépesítését, arányának lehető legnagyobb csökkentését. Ebből a szempontból fontos az a mozgalom, amely Budapest IX. kerületének üzemeiben indult el, célul tűzve ki a belső szállítási utak rövidítését. Ez nemcsak a munka termelékenységét növeli s az önköltséget csökkenti, hanem a nehéz fizikai munka területének a csökkentéséhez s ezzel a szellemi és fizikai munka ellentmondása megoldásához, a köztük levő határok csökkentéséhez, majd lebontásához is hozzájárul. A nehéz, elcsigázó fizikai munka ma még nemcsak hazánkban, hanem más szocialista országokban is az ipari munka jelentős hányadát teszi ki. Még nagyobb arányokban jelentkezik a nehéz fizikai kézimunka a mezőgazdaságban. A mezőgazdasági munka gépesítése, ésszerű szervezése igen nagy jelentőségű a mezőgazdasági munkának az ipari munkához, az ipari munka szintjéhez való közelítésében s ezzel együtt a szellemi munka arányának növelésében a mezőgazdasági munka területén, illetve perspektívakusan a szellemi és a fizikai munka határai lebontásában a mezőgazdasági munka területén is. Ebből a szempontból is nagyon fontos a mezőgazdaságnak hazánkban bekövetkezett szocialista átszervezése. Természetesen, a mezőgazdaságban, ahol nagy lemaradásokat kell pótolni, nyilván később következik be a fizikai és a szellemi munka közeledése. Ezen a területen meg kell gyorsítani a lemaradások pótlását.

A technikai fejlődés — az automatizálás, a kemizálás, a komplex gépesítés stb. — alapjában változtatja meg a *munka jellegét*. Régi szakmák egész sora tűnik el, s új szakmák tömege alakul ki. Ezek egyre inkább különböznek a

régi értelemben vett termelőmunkától, amely nehéz testi munkára épült. Régen az ipari munka nagy részét az élő emberi munka, az ember izomerejének működtetése jelentette. Maga az ember volt a legfőbb energiaforrás. A termelőerők fejlődése, a gépi nagyipari termelés kifejlődése jelentős természeti erőket kapcsolt be a termelésbe energiaforrásként, s ennek arányában egyre csökkent az ember izomerejének igénybevétele. A munka jellegének a megváltozása az ipari munka feladatává egyre inkább a gépek kiszolgálását, valamint a gépi termelési folyamatok irányítását és megfigyelését teszi. A technikai fejlődés újabb szakasza elvezet ahhoz az állapothoz, hogy az ember egyre inkább megszabadul nemcsak a gépek fizikai kiszolgálásától, hanem az ellenőrzés mechanikus funkcióitól is. Az ember a társadalmi fejlődés, a szocialista fejlődés keretei között meggyorsuló technikai folyamat eredményeképpen egyre inkább megszűnik a gépek szolgája, rabszolgája lenni. Az elektronika, a telemechanika, a komplex gépesítés széleskörű alkalmazása a termelési folyamatba nagy lendülettel kapcsolja be a szellemi munkát, és a szellemi munka mechanikus funkcióit is kiszorítja, nemcsak a fizikai munka mechanikus részét.

A munka jellegének megváltozása közeledést hoz létre a szellemi és a fizikai munka között, elősegíti a szellemi munka fokozottabb behatolását a termelési folyamatokba. A szellemi munka maga is közvetlenül termelőmunkává válik²⁵ a műszaki dolgozók tevékenységének, valamint a tudománynak és a technikának a termeléssel való összefonódásával.

Mit jelent a szellemi és a fizikai munka közötti közeledés? Elvezet-e oda, hogy teljesen megszűnik a szellemi és fizikai munka különbsége abban az értelemben is, hogy mindenféle munkamegosztás eltűnik a társadalomból? Azonos-e a szellemi és a fizikai munka határainak lebontása, a szellemi és a fizikai munka összekapcsolása általában a munkamegosztás megszűntével a szocialista-kommunista társadalomban?

A szocialista forradalom fejlődése felszámolja a munkamegosztás kapitalista struktúráját: azt a munkamegosztást, amely kizsákmányolásra épült és feltételezte, hogy a társadalom egy része rendelkezik a termelőerőkkel, másik része ki van zárva a tulajdonukból. Ez a fajta megosztás osztályok létét, osztályantagonizmust zárt magába, mely az osztályoknak a termelés szerkezetében elfoglalt helyében, a jövedelemből való részesedésében, életmódjuk alakulásában, az irányító és az irányított helyzetében, a szellemi és a fizikai munka ellentétében is realizálódott. Ez a munkamegosztás ellentéteket eredményezett a szellemi és a fizikai munkát végzők között; a szellemi munka végzője — a kizsákmányoló osztályok exponenseként — irányította a társadalmi mechanizmust, a termelési folyamatokat, továbbá monopolhelyzetben volt a kulturális életben, kizárólagos joggal rendelkezett művelődésre, s ennek megfelelően a nemzeti jövedelemből is sokkal nagyobb arányokban részesedett, mint a fizikai munka végzője. Nagy részüknek életszemléletében, magatartásában, viselkedésében, emocionális és általában pszichikai felfogásában jelentkezett ez a kettősség, ez az ellentét. A szellemi és fizikai munka közötti szakadék egyaránt korlátozó hatású volt a szellemi munka emberére (a fizikai mozgástól való tartózkodás egészségtelen hatásai, szakmai korlátozottság) és a fizikai munka embereire is, akik egyoldalú, kimerítő, fáradtságos munkára voltak kárhóztatva. A szellemi és a fizikai munka közötti szakadék az általános kulturális,

²⁵ Vö. V. Ja. Elmeev cikkével: A szellemi munka szerepének megnövekedése a szocializmus termelőerőinek fejlesztésében. *Voproszi Filozofii*, 1959. 8. sz. 33—34. o.

technikai felkészültség színvonalán is erősen érződött. A magántulajdonon alapuló munkamegosztás és a belőle fakadó ellentét vezetett oda, hogy — különösen a fizikai munkával foglalkozókat — a kenyérkereset egy életre egy szakmához láncolta. Hivatásukat a szükség diktálta. Ez az egyenetlenség, egyoldalúság egyenesen következett a szellemi és a fizikai munka antagonisztikus ellentétéből.

Az ilyenfajta munkamegosztással a szocialista forradalom leszámol. A kapitalista munkamegosztásnak a megszüntetése azonban nem jelenti azt, hogy a szocialista termelési módból nem következik munkamegosztás. A kapitalista munkamegosztás megszűnése nem jelenti minden megosztás megszűnését. Ez a munkamegosztás-struktúra, elsősorban a termelőerők fejlődésének és fejlettségi fokának megfelelően, maga is változékony, rugalmasan tovább fejlődik a tudományos, technikai fejlődés igényeinek megfelelően, s maga is hozzájárul — igényeinek kibontakoztatásával — a szellemi és a fizikai munka harmonikus összekapcsolásához.

A szocialista társadalom, a kommunista társadalom felépítése *nem jelenti azt, hogy mindenki mindenhez egyaránt ért.* A kommunizmus mindenkinek lehetőséget ad képességei, személyisége kibontakoztatására. De ez nem jelent egyben egyenlő képességeket is. Nem kényszerül ugyan senki egy hivatáshoz akarata és hajlama ellenére; felkészültsége alapján — s erre széleskörű lehetőségek adódnak — képessége és a társadalmi szükségletek szerint szabadon változtathatja meg hivatását, nem a kenyérkereset kényszere diktálja többé foglalkozását, de az egyoldalúságot nem váltja fel valamiféle új polihisztorság.

Továbbá: a munkamegosztás új struktúrája nem feltételezi a társadalom egy részének privilégizált helyzetét s a másik rész alárendeltségét. A szellemi és a fizikai munka megoszlása, ellentéte nem örökös. Ellenkezőleg: a kommunista társadalomban harmonikusan egyesül a fizikai és a szellemi munka, az előbbi felemelkedik az utóbbi szintjére, de ez nem küszöböli ki teljesen a fizikai munka bizonyos formáit. *A munka perspektívája a szellemi munka, amely párosul valamelyest könnyű testi munkával is.* Manyevic vitatkozik azokkal a szovjet közgazdászokkal, akik leegyszerűsítik a szellemi és a fizikai munka összekapcsolásának perspektíváját, s úgy vélik, hogy az ember minden területen valamennyi munkához fog érteni. Vitatkozik Sztrumilin akadémikussal, aki szerint új munkamegosztás jön létre, de nem az emberek, hanem a gépek között. Vitázik Koricsenko közgazdással, akinek véleménye az, hogy „minden ember minden területen valamennyi munkához fog érteni”. Manyevic cikke cáfolja ezeket a nézeteket mint utópisztikus elképzeléseket.²⁶ A döntő hányad a szellemi munkát illeti, a könnyű testi munka csak alárendelt ebben a perspektívában. Az egész nép felemelkedik a szellemi munkát végzők szintjére, de az értelmiség nem szakad el a fizikai munkától, a szellemi és a fizikai munka összekapcsolódik.

A szellemi és a fizikai munka arányának alakulása annál is figyelemre méltóbb, mert ellentétük, legélesebb antagonizmusuk sem jelentett absztrakt szembenállást. A szellemi munka — kettőjük antagonisztikus ellentétének keretei között is — tartalmaz bizonyos fizikai elemet, és még inkább a fizikai munka szellemi mozzanatokát. Az a kérdés, hogy melyik dominál? A szellemi és a fizikai munka antagonisztikus ellentétének viszonyai között a lebecsült fizikai munkával szemben a szellemi munka volt a munkának megbecsült,

²⁶ Vö. E. L. Manevics id. cikkével.

elismert formája. Más kérdés, hogy a társadalmi termelés fejlődése szempontjából melyik a munka domináló oldala? A kettő közül a meghatározó oldal a termelőerők alacsony fejlettségi foka mellett a társadalmi termelést előrevívó fizikai munka volt. A kommunizmus építésével ez a viszony megfordul: meghatározóvá a szellemi munka válik.

A kommunizmus építése során a szellemi és a fizikai munka összekapcsolásával tehát a munka jellege több vonatkozásban alapvetően megváltozik:

a) Megszűnik a fizikai munka mint nehéz, fáradságos, gyötrő fizikai kézi munka.

b) Megszűnik a kevésbé termelékeny fizikai munka.

c) A fizikai munka egyre inkább a szellemi munka szintjére emelkedik.

d) Az egységes, harmonikus munka keretei között összekapcsolódik a szellemi és fizikai munka.

e) Megszűnik a szellemi munka mechanikus, gépies oldala, és átadja helyét az alkotó jellegű szellemi tevékenységnek.

A szellemi munka kiteljesedik és alkotó szellemi munkává válik.²⁷ Az ilyen módon felfogott kommunista munka az, amely a kommunista társadalomban szélesben kibontakozik és az ember *elsőrendű életszükségletévé* válik. A munka kommunista típusa egyesíti magában az egyéni és a társadalmi érdekeket. A munka nemcsak önmagában okoz örömet végzőjének, hanem, a többi között azzal is, hogy a munkás látja munkájának értelmét, jelentőségét, társadalmi szerepét. A szellemi és a fizikai munka határai fokozatos lebontásának a perspektíváját látva, nevetségesnek tűnnek azok a burzsoá nézetek, amelyek szerint a technikai fejlődés nem vezet az egyéniség fejlődésére, ellenkezőleg az egyéniség elszürkül, szétesik, a termelési folyamat mechanikus alkatrészévé, csavarjává válik csupán. A kommunista társadalom munkája alkotó tevékenység, amelyben minden dolgozó látja helyét, munkájának értelmét; ezért mondjuk, hogy munkája alkotó munka. A munka alkotó jellege nem csupán a munka egyes fajtáira vonatkozik; szabad alkotó jellege, a munka öröme átfogja a munka különféle formáit. Természetesen nehéz ma még azt állítani, hogy a jövő társadalom munkája valamennyi fajtája egyaránt kiváltja a munka örömét. Nehéz ma még áttekinteni a jövő társadalom munkájának minden fajtáját, nem is lehet vállalkozni erre. Bizonyára akadnak majd olyan munkafajták (pl. művészi, tudományos alkotó munka), amelyek több érdeklődést váltanak ki, mint a másik. De a szellemi és a fizikai munka harmonikus összekapcsolása

²⁷ Meg kell jegyeznünk, hogy a szolgáltatási tevékenység nem azonos a szellemi munkával. Marx az *Értéktöbbletelméletekben* világosan felsorolja a szellemi munka alapvető válfajait. A szellemi munka 3 kategóriáját jelölte meg: az első csoportba a műszaki-gazdasági értelmiségieket foglalta bele, akik „közvetlenül részt vesznek anyagi javak termelésében” (mérnökök, közgazdászok, agronómusok), a második csoportot a tudósok, írók, művészek alkotják; azok a szellemi munkát végző emberek, akik „eladásra alkalmas árukat hoznak létre, pl. könyveket, képeket, és általában mindazon művészeti alkotásokat, amelyek az alkotó művész művészi tevékenységében külön léteznek”. A szellemi munka harmadik csoportjába azok tartoznak, akiknél az „előállított termék elválaszthatatlan attól az aktustól, amelyben a termék létrejön, amint ez minden előadó művésznél, szónoknál, színésznél, tanítónál, orvosnál történik”. (Marx: *Értéktöbbletelméletek*.) Ebbe a kategóriába tartoznak tehát a vezető állami-, párt-, ideológiai apparátus, az állami alkalmazottak, pedagógusok, színészek, orvosok, katonai értelmiség stb. Meg kell különböztetni ettől az ún. szolgáltató foglalkozási ágakat (könyvelői munka stb.), amelyeket gyakran összekevernek a szellemi munkával. Ez a szolgáltatási tevékenység is közeledni fog a szellemi munka szintjéhez. (Vö. azzal az elemzéssel, amelyet V. Szemjonov adott „Az osztály nélküli társadalomhoz vezető úton” c. cikkében; *Kommunizist*, 1962. 1. sz.)

a munka örömét váltja majd ki a jövő emberéből, bárhol is dolgozzék. Ehhez az is hozzájárul, hogy azt a munkát, amelyet kevésbé szívesen végez, felkészültségének — és a társadalmi szükségleteknek — megfelelően más munkával cserélhet fel. Nem lesz kényszerítve-kötve egy szűken vett hivatáshoz.

A munka jellegének megváltozása újfajta embereket igényel, újfajta munkásokat fog kitermelni. A technika fejlődése, a munka jellegének megváltozása megköveteli a dolgozók felkészültségének növekedését; mint láttuk, *erőteljes kulturális igényeket hoz létre*. Egyben meg is alapozza ezek kielégítésének lehetőségét, mivel a technika fejlődése, a munka termelékenysége fokozásával leszorítja a társadalmilag szükséges munkaidőt, és erőteljesen növeli az emberek szabad idejét. A Szovjetunió a világ legrövidebb munkanapját vezeti be, már jelenleg is 7, illetve 6 órás munkanappal dolgozik, és ismertek a tervek a munkaidő további csökkentésére. A szabad idő felhasználása igen jelentős társadalmi ügy, a szabad idő ésszerű eltöltése (aktív pihenés, szórakozás, tanulás) széleskörű kulturális fejlődést követel meg. A szabad idő növekedése nem egyszerűen a henyélésre való több időt jelenti. A kultúra lehetőségeinek fel kell zárkózniuk a szabad idő megfelelő eltöltésére irányuló megnövekvő igények teljesítéséhez.

A szabad idő növekedése a technika fejlődésének velejárójaként mint világprobléma jelentkezik; a burzsoá szociológia is nagyon részletesen foglalkozik vele. Természetesen a burzsoá szociológia — amelynek külön ága a szabadidő szociológiája — már csak azért is kénytelen foglalkozni ezzel a problémával, mert a szabad idő egyben a munkanélküliségnek is járuléka. A technikai fejlődés, az automatizálás a tőkés világban elkerülhetetlenül a munkanélküliség növekedését hozza magával. A szabad időre vonatkozó szociológiai kutatásokat érdekesen foglalja össze Joffre Dumazedier „A szabad idő szociológiájának aktuális problémái” c. cikke.²⁸ A szabad idő fogalmát így határozza meg: „Gazdasági értelemben véve a szabad idő olyan idő, amelyben az ember nem vesz részt munkájával a termelési folyamatban. A szabad idő elsősorban a termelőmunkától szabaddá tett idő, amely a technikai haladás és a társadalmi tevékenység eredményeként jött létre, azaz az ember improduktív tevékenységének ideje a termelési periódus előtt, alatt vagy után.” Dumazedier megkülönbözteti a munkát mint termelő tevékenységet a tevékenység szélesebb körétől. A szabad idő felhasználásának három aspektusát vizsgálja: a pihenést, a szórakozást és a tanulást. A szabad idő felhasználása „három különböző funkcionak felelhet meg az ember kibontakozásának szempontjából. Hivatásbeli, családi és társadalmi kötelezettségeinek szempontjából első a felfrissülés (pihenés) funkciója, amely megszabadít a fáradtságtól; a második funkció a szórakozásé, ez főképpen attól az unalomtól szabadít meg, amely a műhelyben, hivatalban végzett mindennapi munka monotonitásától és ismétlődéséből jött létre. De Maytól G. Friedmanig az iparszociológusok foglalkoztak annak szükségességével, hogy különböző módon kompenzálni kell a modern, mechanizált, specializált, ismétlődő munkát. . . Végül a szabad időnek megvan a személyiséget fejlesztő funkciója is; a szabad idő időt hagy arra, hogy az ember művelje testi és szellemi képességeit, újstílusú és keretű tanulásformát nyújt, amely kedvező a személyiség szabad kibontakoztatásához.” Dumazedier több ízben nyomatékosan felhívja a figyelmet cikkében arra, hogy mennyire helytelen elválasztani egymástól a kultúra fejlődését és a szabad időt. Bírálja

²⁸ Revue Internationale des sciences sociales. UNESCO, 1960. 4. sz.

a kulturális élet szociológusait, akik nem veszik figyelembe ezt a következményt, és elválasztják egymástól a kultúrát és a szabad időt. Természetesen kapitalista viszonyok között ez az igény egészen másként jelentkezik, mint a szocialista fejlődésben.

A Szovjetunió jelentős léptekkel viszi előre a szellemi és a fizikai munka ellentmondásainak megoldását a technikai fejlődés, a munka jellegének megváltozása érdekében. Nagy lépést jelent a nukleáris tudomány és technika alkalmazása az iparban. Így például: „a bányászatban és az ércdúsításban, ahol az érc és a szén őrlésének, szállításának és dúsításának művelete — mely monoton, egyszerű műveletek elvégzését igényli, s ezenkívül össze van kötve az embernek szénporban, valamint gép Zajban való tartózkodásával — radioaktív izotópokkal felszerelt eszközök segítségével teljesen automatizálható, s ezáltal az ember munkája robotautomatákkal helyettesíthető. A radioaktív izotópokat a fent említett módon a délkrivorozsszki ércdúsító kombinátnál és az észtországi palabányákban használták először, s ezáltal a radioaktív izotópok előtt újabb alkalmazási területet nyitottak meg.” A munka jellegének megváltoztatása, a fizikai munka körének szűkítése tekintetében más területeken is jelentős eredményekre vezet a radioaktív izotópok alkalmazása: „A radioaktív izotópoknak a termelés automatizálására való felhasználása pl. hatásos eszköz arra, hogy megoldjuk a párt programjának élénk tűzött egyik legfontosabb feladatát: a nehéz fizikai munkának, valamint az összes szakmunkást nem igénylő munkának kiküszöbölését.” A munka jellegének megváltozását mutatja a következő is: „az izotópoknak a szénbányászatban való alkalmazása... lehetővé teszi a föld alatti munka teljes automatizálását, és a felszíni munkáknak mechanizmusokkal történő vezérléséhez vezet”.²⁹

Ez a fejlődés megindul és gyorsul hazánkban is; a technika fejlődése egyre kedvezőbb feltételeket teremt a szellemi és a fizikai munka összekapcsolásához, a munka jellegének megváltoztatásához. Hazánk ipari struktúrájának megváltozása a második ötéves terv során fokozott mértékben előtérbe állítja a nagy műszaki tudást igénylő iparágak fejlődését, pl. a híradástechnikai iparét. „A híradástechnikai ipar fejlődése nagy igényeket támaszt szakkáderekben, elsősorban műszakiakban. A termelés gyors kiterjesztése és a termelési struktúra átalakítása, a több szellemi és a bonyolultabb fizikai munkát igénylő termékek javára növeli a kvalifikált munkaerők iránti szükségletet.”³⁰ Ez elvezet a szakmunkások hányadának 18—20 %-kal való növekedéséhez az összlétszámon belül. Nagy jelentőségű így, a többi között, a műszeripar, a híradástechnikai ipar nagyarányú fejlődése; a második ötéves tervben ez a fejlődés magas képesítésű munkára épül, a képzés gyorsítását igényli, sietteti a szellemi és a fizikai munka ellentmondásának megoldását is.

III.

A műszaki fejlesztés igényeinek felmérése, a technika fejlődése így visszavezet a kulturális fejlődés, az oktatás problémáihoz. Az eddig tárgyaltak alapján kell tanulmányozni, *mennyire alkalmas a munkásosztály és a parasztság a megnövekedett technikai, termelési követelmények kielégítésére.*

²⁹ Jemeljanov: A nukleáris tudomány és szerepe a kommunizmus építésében. Atomnaja Energia, 1961. okt., 11. sorozat, 7. sz. 305—312. o.

³⁰ Szita Jánosné—Pogány Károly: A híradástechnikai ipar második ötéves terve. Közgazdasági Szemle, 1962. 1. sz. 66—81. o.

Figyelemre méltóak ebből a szempontból az 1960-as népszámlálás adatai. Ezek megmutatják: hogyan emelkedik dolgozó népünk általános műveltsége, hogyan fejlődik szakmai felkészültsége. A budapesti adatok pl. a következő képet mutatják:

a) Általános iskolai végzettsége a 14 éven felüli lakosság 53,3%-ának van.

b) Középfokú végzettséggel, illetve érettségivel a 18 éven felüli lakosság 19,1%-a rendelkezik.

c) Egyetemi és főiskolai végzettséggel, képesítéssel rendelkezik a 24 éven felüli lakosság 6,4%-a.

Figyelemre méltóak az országos eredmények is (zárójelben a népesség százalékban megadott aránya):

	1941	1949	1960
Nyolc általános iskolát végzett	609 797 (7,4)	923 209 (11,4)	1 607 200 (18,3)
Érettségivel rendelkezik	163 525 (2)	249 320 (3,1)	385 600 (4,4)
Egyetemet és főiskolát végzett (oklevél nélkül)	15 754 (0,2)	14 023 (0,2)	57 500 (0,7)
Egyetemet végzett (diplomával)	87 089 (1,1)	93 235 (1,2)	147 400 (1,9)

Ezek az adatok mutatják, hogy középfokú és felsőfokú képesítéssel, végzettséggel a 18 év feletti népességnek 7%-a, 590 500 ember rendelkezett.³¹

Az általános műveltség és a szakmai felkészültség a múlthoz képest rohamos fejlődést mutat, különösen a felnövekvő lakosság, a fiatalabb generáció körében. Ma már az általános iskolás korban levő fiataloknak 93%-a végzi el időben az általános iskolát, s ezeknek kb. $\frac{2}{3}$ -a valamilyen középiskolában tanul tovább, nem számítva az iparitanuló-képzést. Ez a nagy fejlődés a szocialista forradalom vívmánya, népünk növekvő műveltségi színvonaláról tanúskodik. Bizonyos fokig rontják az általános képet az idősebb generációk, amelyek felkészültsége alacsonyabb, és ez az átlagszámokat is alacsonyabb szintre szorítja vissza.

De a felnőtt generáció körében is gyorsul a kulturális fejlődés. Erről tanúskodnak a felnőttoktatás adatai. Budapesten 1957-hez képest 1961-re a dolgozók általános iskoláiban tanulók száma 432%-ra növekedett. A dolgozók középfokú iskoláiban tanulók száma 326%-ra nőtt, míg az egyetemeken és a főiskolákon tanuló felnőttek száma 258%-ra nőtt. A főváros 18 éven felüli, tehát felnőtt lakosságának mintegy 7%-a vesz részt ily módon szervezett oktatásban.

A gyárakban, üzemekben szervezett szaktanfolyamok, továbbképző tanfolyamok, a gyárakban szervezett általános iskolák megkönnyítik a fejlődést, gyorsítják a magasabb képzettség szerzésére irányuló törekvéseket.

Az elmúlt évek során figyelemre méltó kezdeti lépések történtek a *műszaki ismeretterjesztés* terén. A TIT műszaki előadásainak száma a következőképpen alakult: 1959-ben 1998; 1960-ban 2871; 1961-ben 4000 felett.

Fontosak ebből a szempontból a munkásakadémiák, amelyeket Budapesten széles körben szerveztek meg az üzemekben; 1958-ban még csak néhány munkásakadémia működik Budapesten és néhány nagyobb városban. 1960—61-ben 500, 30 ezer hallgatóval; 1961—62-ben ezer, 60 ezer résztvevővel.

³¹ Statisztikai Évkönyv, id. kiad.

Nagy szerepet játszanak a műszaki ismeretterjesztésben az üzemekben szervezett műszaki szakkörök. Ezek száma még kicsi (1960-ban mindössze 596), de tervezik, hogy minden nagyüzemben és középüzemben megszervezzék őket.

A műszaki ismeretterjesztés helyzete egyelőre még nem túl kedvező; az eddigi intézkedések csak kezdeti lépéseknek tekinthetők, és ezek sem minden vonatkozásban eredményesek. Így pl. a munkásakadémiákon még viszonylag kevés a műszaki tagozat.

A természettudományos ismeretterjesztés sem tart lépést a követelményekkel. Az előadások között még viszonylag kevés a természettudományos és még kevesebb a műszaki. Fontos a mezőgazdasági ismeretterjesztés kiterjesztése és színvonalának emelése is.

A dolgozók művelődésében jelentős szerepe van a televíziónak és különösen a rádiónak, amely nagy elterjedtsége miatt lényegében minden felnőtthez eljuttathatja a tudást. A rádióiskolán és a rádióegyetemen azonban még csekély a természettudományos, műszaki előadások aránya, még túl sok az úgynevezett klasszikus, humán műveltséget terjesztő tárgy.

*

A felsorolt oktatási és népművelési formák, minden hiányosságuk ellenére is elősegítik a szellemi és a fizikai munka közeledését, a kettő közötti határvonal lebontását.

A magyar Szocialista Munkáspárt VIII. kongresszusa, a szocializmus fejlődésének tervét kidolgozva, megjelölte a feladatokat a kulturális forradalom továbbfejlesztésére, meggyorsítására is. Felmérjük eddig megtett utunkat, tanulmányozzuk a kialakult helyzetet, a helyzetet jellemző tendenciákat, valamint kutatjuk a tendenciákból a fejlődés perspektívájára vonatkozó következtetéseket.

Mindennek alapján is fő feladataink közé tartozik a szellemi és a fizikai munka egymáshoz való közelítése, ellentmondásuk megoldása, ami előkészíti a kommunizmus építése keretei között a közöttük levő határok teljes lebontását.

ОБРАЗОВАНИЕ УСЛОВИЙ РЕШЕНИЯ ПРОТИВОРЕЧИЙ МЕЖДУ УМСТВЕННЫМ И ФИЗИЧЕСКИМ ТРУДОМ В ВЕНГЕРСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Дьёрдь Фукас

На основе материалов XXII съезда КПСС и с точки зрения перспективы будущего коммунистического общества автор статьи сначала рассматривает вопрос о том, при каких условиях исчезнут существенные различия между умственным и физическим трудом. Анализируя связь социалистической революции и большой культурной революции, развертывающейся в условиях социалистической революции, автор подчеркивает роль культурной революции в создании социалистического общества. Культурная революция является важным средством создания социалистического человека и многостороннего развития личности.

Автор познакомляет нас с достижениями культурной революции в области преодоления неграмотности, народного просвещения и т. д. и сопоставляет эти результаты с некоторыми показателями развития капиталистического мира.

Потом рассматриваются проблемы, связанные с изменением характера труда, с точки зрения развития соотношения умственного и физического труда. Автор показывает, как — при условиях социализма — научный и технический прогресс способствует сближению умственного и физического труда.

При условиях исчезания разницы между умственным и физическим трудом не прекращается всякое разделение труда; тяжелый ручной физический труд и механический умственный труд будут упразднены, а физический труд будет все более подниматься на уровень умственного труда. В перспективе обрисовывается умственный труд в сочетании с легким физическим трудом.

В заключение автор говорит о том, что вследствие технического прогресса возникают крупные культурные запросы и одновременно создаются и условия их удовлетворения. Более подробно он разбирает проблемы, связанные с увеличением нерабочего времени. Автор знакомит читателя с мероприятиями и инициативами, которые, увеличивая специальное, техническое и общее образование взрослого поколения, способствуют преодолению преграды между умственным и физическим трудом.

THE DEVELOPMENT OF THE CONDITIONS FOR THE SOLUTION OF CONTRADICTION BETWEEN INTELLECTUAL AND PHYSICAL LABOUR IN THE HUNGARIAN PEOPLE'S REPUBLIC

György Fukász

The introductory part of the article is devoted to an examination on the base of the 22nd Congress of the CPSU, of the circumstances of the essential difference between intellectual and physical labour, from the perspective of the future communist society. Examining the connections between social revolution and the great cultural revolution which has developed within the scope of the former, the author emphasizes the role of the latter in the formation of socialist society. The cultural revolution is an important means of the formation of socialist man, of the many-sided development of personality.

The author treats the results of the cultural revolution obtained so far in the fields of fighting down illiteracy, of schooling and popular education, etc. and makes a comparison with some of the data concerning the development of the capitalist world.

Further on, an investigation is made of the problems connected with the change of the character of labour from the point of view of the development of the connections between intellectual and physical forms of labour. The article shows how scientific, technical progress — under the circumstances of socialism — facilitates the connection of intellectual and physical labour.

The disappearance of the difference between intellectual and physical labour does not cease all kinds of division of labour; the hard, manual labour and the mechanical intellectual labour will stop, and physical labour will rise more and more to the level of intellectual labour. The future perspective is intellectual labour combined with light manual labour.

In the concluding part of the article the author states that technical development brings about powerful cultural demands creating at the same time, the conditions of their fulfilment. Among these, more thoroughly treated in the article are the problems, connected with the increase of free time. A circumstantial description is given of the measures and initiations, which, through the increasing of the professional, technical knowledge and culture of the adult generation, help to remove the dividing line between intellectual and physical labour.